

reagiranja u Evropi na smrt Đure Đakovića i Nikole Hećimovića. Protest zbog ubistva uputio je jugoslavenskoj vladi i poznati francuski književnik i pacifist Henri Barbusse u ime Komiteta za obranu žrtava bijelog terora na Balkanu. Austrijska vlada, ne želeći remetiti odnose s jugoslavenskom vladom, nije poduzela nikakvu akciju zbog ovog graničnog incidenta, iako se zločin zbio na njezinom teritoriju. Grupa je veoma zanimljiva i sa stanovišta međunarodnih odnosa.

Četvrta grupa sadrži »Dokumente o obilježavanju godišnjica Đakovićeve smrti i o njemu kao partijskom radniku od 1930. do 1949.«. Iz tih materijala vidimo kako je već pred rat Đuro Đaković postao legenda i jedna od najistaknutijih ličnosti komunističkog i radničkog pokreta Jugoslavije. U tu grupu treba staviti i biografiju koju je pisao 1938. Josip Broz Tito, a koja je u knjizi izdvojena iz grupe i stavljena na uvodno mjesto.

Knjiga je opremljena opsežnim i veoma dobrim i obilnim naučno-stručnim aparatom. Dana su objašnjenja svih historijskih događaja spomenutih u građi kao i imena, i taj je dio knjige osobito vrijedan prilog za svakog historičara radničkog pokreta. Radu je dodana i iscrpna kronologija Đakovićevog života, registar osobnih imena i geografskih naziva, te objašnjenje skraćenica. Građa je obogaćena s dvanaest fotografija o radu i životu Đure Đakovića, te sa 17 faksimila dokumenata prezentiranih u građi. Rad su recenzirali dr Slavoljub Cvetković iz Beograda i dr Dragiša Jović iz Slavenskog Broda.

Priruđujući tu knjigu za štampu, dr Ubavka Vujošević morala je poduzeti veoma opsežna i dugotrajna istraživanja u arhivima i bibliotekama Jugoslavije i inozemstva, i mislim da je u taj posao uložena golem hvalevrijedan trud, a rad obavljen s velikom znanstvenom akribijom. Zato, to izdanje Historijskog instituta Slavonije i Baranje iz Slavenskog Broda predstavlja veoma korisnu publikaciju koja može obogatiti saznanje svakog historičara, svakog poznavatelja historije radničkog pokreta i svakoga političkog radnika. Ujedno, ta građa može poslužiti kao solidna osnova za pisanje znanstvene monografije o Đuri Đakoviću, borcu koji je svoj život utkao u borbu radničke klase Jugoslavije.

Mira Kolar-Dimitrijević

PRILOZI ZA ISTRAŽIVANJE HRVATSKE FILOZOFSKE BAŠTINE, br. 1-2

Od velikog je značenja pojava časopisa *Prilozi* koji je pokrenuo Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu — Odjel za povijest filozofije — s ciljem da studijskim prikazima istraži i javnosti prezentira kontinuitet filozofske misli Hrvata u domovini, ili u vezi s razvojem evropske filozofije u tijeku vjekova. Riječ je, naime, o hvalevrijednom pokušaju da se bogata hrvatska filozofska baština, kao integralni dio hrvatske kulture i povijesti, osvijetli u njenom sustavnom razvoju i da se svi značajni doprinosi, koje su naši sinovi dali razvoju evropske filozofije, vrate imenu našega naroda. Jer, kao što se zna, hrvatska je povijest danas, uglavnom, poznata s juridičko-političkog, po-

vijesno-umjetničkog i literarnog aspekta, ali su svi njeni mnogobrojni filozofski izdanci i plodovi ostali rasuti po raznim stranim povijestima filozofije i kompendijima, pa zbog toga nimalo nas ne čudi što se stranac ne može oteći dojmu da Hrvati razvoju svjetskog duha nisu pridonijeli ništa, odnosno — što je kudikamo žalosnije — da i mi sami zbog istog razloga nemamo dovoljno razvijenu svijest o svojoj kulturnoj prošlosti i plodovima uma u vjekovima koji su prethodili našoj današnjici. A što to znači, dovoljno nam pokazuju misli prvoga profesora filozofije na katedri obnovljenog Filozofskog fakulteta u Zagrebu Franje Markovića koji u svom govoru pri instalaciji za rektora godine 1881, citirajući iz uvoda Millove logike, kaže: »Tko si je usvojio logiku misli, toga će biti i logika čina, a nema dvojbe, da samo onaj narod, koji si je stekao domovinu misli prisvojio si je čvrsto i svoju stvarnu domovinu.«

Akcijom Odjela za povijest filozofije Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu realizirat će se zadaća koju je Jugoslavenska akademija, kao značajnu i prioritetnu, sebi postavila još prije jednoga stoljeća: da se utvrđivanjem hrvatskih doprinosa duhovnoj klimi Evrope u tijeku minulih vjekova osvijesti pred drugima, i još više u nama samima, kontinuitet razvoja naše svijesti i njena uloga u razvoju evropskog mišljenja.

U prvom dvobroju zastupljena su istraživanja Krune Krstića o počecima filozofije u Hrvatskoj, Vladimira Filipovića o Matiji Vlačiću, kao začetniku suvremene hermeneutike i strukturalizma, Franje Zenka o Franji Račkom, kao filozofskom piscu i teoretičaru »narodne znanosti«, Hede Festini o logistici Trogirana Albina Nađa, Zlatka Posávca o idealizmu i realizmu u estetici hrvatskog književnog realizma, Marije Bride o problemima djela Peripateticae disputationes Jurja Dubrovčanina, Tomislava Ladana o Marulićevom Syllabusu i Ljerke Šifler-Premec o čudesnom kao formalnom i svršnom principu Petrićeve poetike.

U svom prikazu o počecima hrvatske filozofije Kruno Krstić ističe potrebu valorizacije nekih od povjesničara do sada neprimijećenih činjenica iz vremena početka boravka Hrvata u ovim krajevima, koje bi mogle, ako ih se temeljitije utvrdi i provjeri, početke naše filozofske djelatnosti pomaknuti u vrijeme ranije od općenito prihvaćenoga. Obično se, naime, drži da prva djela filozofskog karaktera u užem smislu, nikla na našem tlu, valja tražiti u periodu humanizma i renesanse, tj. potkraj 14. i u tijeku 15. stoljeća, te da je, u pogledu filozofije, prije toga u nas bila praznina. Ali, neka, iako fragmentarna, svjedočanstva nukaju na zaključak da ne bi bio uzaludan pokušaj ispitati što je s filozofskom djelatnošću u nas bilo prije 14. i 15. stoljeća.

Činjenica da se klasična kulturna tradicija antike prosvijećenosti prenijela na Hrvate prilikom njihova dolaska i zadržala među njima u obliku raznih obrazovnih ustanova teološko-filozofskog karaktera samo je jedan od razloga da pomislimo kako u našim krajevima do humanizma i renesanse nije postojala potpuna duhovna praznina. Tome valja dodati i to što je, duž naše obale, bilo, sve do 13. st., mnogo benediktinskih samostana, i da se u njima, kao u rasadištima kulturnog i obrazovnog života, među septem artes liberales učila i filozofija.

Godine 825. u Čedadu (Cividale) otvoreno je visoko učilište za Venetum i Ilirik i vjerojatno su se u njemu školovali sinovi južnoslavenskih velikaša, o čemu govore i potpisi knežova Trpimira, Branimira, Pribine i dr. na Če-

dadskom evangelijaru iz 9. i 10. stoljeća. Također se zna da je na Trpimirovu dvoru boravio dvije godine najglasovitiji predstavnik francuske rane skolastike — filozof i teolog Gottschalk, zajedno s nekoliko svojih učenih rođaka i prijatelja, među kojima je bio i poznati filozof-teolog Skot Eriugena, što je, razumije se, među obrazovanim ljudima u Hrvatskoj, moralo stimulirati interes za filozofska razmišljanja. A oko polovice 12. vijeka benediktinac Hermanus Dalmata objavljuje spis »De essentiis«, u kojem raspravlja o aristotelovskim kategorijama.

Sve su te činjenice dovoljan razlog da se s velikom dozom sigurnosti pretpostavi da bujanje filozofskih interesa i pojava značajnih radova u hrvatskom humanizmu s kraja 14. i s početka 15. st. predstavljaju logičku konzekvenciju višestoljetne tradicije i da se ne mogu, kako i autor toga prikaza ističe, jednostavno reducirati na strani import, kako se, uglavnom, mislilo do sada!

Posebno je zanimljivo mišljenje autora toga prikaza da u domenu hrvatske humanističko-renesansne filozofije ne treba svrstavati samo ona djela s formalno filozofskim naslovima, budući da je, kako autor prikaza ističe, renesansa globalno raspoloženje, a ne određeni filozofski sustav ili hrpa filozofema. »To je sveobuhvatna duhovna pobuna, misaoni izraz razbuđene volje za širokim, punim ljudskim životom, potraga za novom optikom koja će omogućiti da se tek na potanko i svestrano razglednom ljudskom svijetu uoče njegovi prvi korijeni i posljednje istine« (K. Krstić). Takav pogled proširuje granice istraživanja naše humanističke renesansne filozofije na mnoštvo autora koje bi kruti klasifikacijski kriterij izbacio iz užih okvira filozofije, te nam se hrvatska renesansna filozofija predstavlja s mnoštvom imena, koja se mogu svrstati u nekoliko grupa a zajedničko im je sudjelovanje u općim tokovima i duhu epohe i nastojanje na otvaranju granica novoga.

U svom prikazu o Matiji Vlačiću, kao začetniku suvremene hermeneutike i strukturalizma, Vladimir Filipović ponosno ističe da je u našim stranama, tj. u Hrvatskoj, nikao začetnik te, u suvremenoj filozofiji, uz fenomenologiju, najaktualnije filozofske discipline. O značenju koje danas dobiva hermeneutički problem govori to što se u posljednjih desetak godina pojavilo vrlo mnogo djela posvećenih hermeneutici, a među njima i prvi prijevod na njemački jezik izvotka iz Vlačićeva djela »Clavis scripturae sacrae«, u kojem *prevodilac i pisac predgovora prof. Lutz Geldsetzer ističe našeg Vlačića kao klasika i suosnivača moderne hermeneutike* (kurz. Z. K.).

U svom ustanovljavanju hermeneutike, koja danas sve više dobiva primjenu i suvremeno priznanje, Vlačić je polazio od konkretnih problema i zadataka koje su pred njega stavljale najznačajnije kulturne revolucije Evrope: humanizam, renesansa i zajedno s njima reformacija, a to je bio prvenstveno valjani prijevod i na temelju njega tumačenje Sv. pisma, što bi omogućilo da se autoritetom Sv. pisma zamijeni i nadomjesti autoritet pape i crkvene institucije. Riječ je bila, dakle, o pronalaženju kritičke metode valjane interpretacije teksta, u čemu Vlačić nije imao nikakva prethodnika, nego se morao osloniti na vlastita povijesna i filozofska znanja prikupljena još od vremena njegova studija.

Vladimir Filipović prikazuje kako je u novije doba osobito poraslo zanimanje za Vlačića, o čemu svjedoče i mnoge rasprave o tome našem klasiku suvremene hermeneutike, među kojima se osobito ističu ponovljeno reprografičko izdanje monografije Wilhelma Pregera u dvije knjige sa 1017 stranica (obje

1964. god.), zatim golemo djelo o Vlačiću Günthera Moldaenkea, opsežno djelo našega Mije Mirkovića, doktorske dizertacije koje se o Vlačiću pišu od Göttingena do Lunda i obilje ostalih rasprava. Također upozorava da je prvi u našem vijeku ozbiljno upozorio na Vlačića, kao na začetnika hermeneutike, poznati kulturni povjesničar duhovnih znanosti i filozofije Wilhelm Dilthey, koji je i inače poznat kao otkrivač mnogih zanemarenih vrednota i povijesno nepravilno ocijenjenih osoba.

Da bi eksplicitnije izložio vrijednost Vlačićevih misli za suvremeni hermeneutički problem, Vladimir Filipović navodi neke najprikladnije Vlačićeve teze o problemima prijevoda sa stranog jezika, iz kojih se vidi Vlačićeva svijest o jeziku kao povijesnoj kategoriji. Naime, riječi i jezik naroda determinirani su njegovom životnom praksom i samo na osnovi nje mogu se jedino valjano i razumjeti, zbog čega riječ, kao govorni simbol, ima svoje životno značenje, razumijevanje kojega se pretpostavlja kao *conditio sine qua non* pri njenom shvaćanju i eksplikaciji. Upravo zbog toga, uvjeren je Vlačić, narodu je neshvatljiv vlastiti starinski govor sve dok mu se u svijesti ne približi životna sredina u kojoj je taj govor nastao prije mnogo vjekova, što on lijepo pokazuje i analizira na primjerima starog Rima i Njemačke, a što, gledano prema budućnosti, predstavlja anticipaciju Husserlova »Lebenswelta«, Gadamerove »historijske svijesti«, ili Riklefsova razmišljanja o »interpretacionom naporu« pri misaonoj tvorevini, sve dok se za nju ne nađe povijesni kontekst u kojem se formirala i u kojem se jedino valjano i razumije.

Isto tako, Vlačić svoja hermeneutička načela dovodi do njihove logičke konzekvencije koja je u novije vrijeme poznata pod imenom strukturalizma. Elementi strukture ne određuju strukturu, nego obratno, njena cjelina određuje njene dijelove — to je ono što Vlačić razgovijetnim riječima na više mjesta ističe i čime anticipira suvremena shvaćanja o odnosu dijelova i cjeline.

Vrlo je zanimljiv prikaz Franje Zenka o našem poznatom organizatoru znanstvenih institucija Franji Račkom, koji nije bio samo istaknuti političar i povjesničar, nego i filozof i čija je velika zasluga da je oko polovice prošloga stoljeća u našim krajevima živnula filozofija na našem jeziku. Dakako da je u vezi s tim velik dio tereta pao na leđa Račkoga oko izgradnje hrvatskoga filozofijskog jezika.

Rački je bio veoma osebujna osoba među istaknutim Hrvatima 19. stoljeća. U prvim svojim mladenačkim preokupacijama orijentiran je na teologijsku i filozofijsku spekulaciju, što se vremenski poklapa s periodom njegova studija teologije i filozofije u Senju i u Beču, da bi ga duhovno-kulturna klima i narodnoprporodna ideja nakon 1854. godine orijentirala na pravac pozitivne narodnoprporodne znanosti, koja će ga dovesti do metapovijesnih problema i od njega stvoriti ideologa »narodne znanosti«.

U vrijeme svoga studija, koji je s prekidima trajao od 1847. do 1854, Rački u ondašnjem *Katoličkom listu zagrebačkom* objavljuje više studija filozofsko-teološkog karaktera iz kojih se razabire njegovo neprikriveno silno oduševljenje idejama bečkoga filozofa-teologa Antona Günthera, toga u ono doba vrlo popularnog »Cartesiusa correctusa« njemačke teologije, koji prevladavanjem idealističkog panteizma izvodi strogi teizam i pod utjecajem Hegela u evoluciji nauke o vjeri uočava izjednačenje spekulativne teologije s filozofijom, dajući im prednost nad pozitivnom teologijom. Od svih spekulativnih spisa Račkoga osobito se svojom zanimljivošću ističu dva: »Okostnica sadašnje spekulacije«

(1852. god.) i »Crkva i umstovovanje« (1854. god.), čija je vrijednost za povijest hrvatske filozofije utoliko značajnija što je u to vrijeme filozofijska literatura u Hrvatskoj oskudna i na hrvatskom jeziku uopće je i nema.

U prvoj od spomenutih rasprava, u »Okostnici sadašnje spekulacije«, Rački drži da je potrebno govoriti o filozofiji već i zbog tog što je sve popularnija, i iz dana u dan sve više prodire u najšire slojeve naroda. Oštromno uvida vezu između raznih doktrina i spekulacije s revolucionarnim pokretima 1848. godine, kad kaže: »[...] ne roji se (spekulacija) samo u glavi tako zvanih prosvjetjenikah [...]; doprla je ona do grudih također nižeg građanina i seljaka [...]. Događaji prošlih godina to jasno svjedoče«.

U toj raspravi izražava Rački hegelovsko-güntherijanskim jezikom svoju filozofiju prema kojoj okosnicu čovjeka, kao duhovnog bića, čini svijest, kojom čovjek ne spoznaje samo sebe samoga, već i boga kao osobnu sintezu racionalnosti i objektivno važećih zakona. Na toj osnovi prerasta taj esej u panegirik »velelijepnoj i orijaškoj sgradi«-filozofiji, koja čak i vjerske dogme umije dokučiti i eo ipso se iz ancilskog ranga uzdiže u rang posestrimstva teologiji. To veličanje spekulativnoga duha Rački nastavlja i u raspravi »Crkva i umstovovanje« da bi filozofski duh oslobodio od straha koji je u službene predstavnike crkve i teologije, prema mišljenju Račkoga, unijela reformacija. Pri tom mu se kao najbolja obrana ukazuje ideja da je spekulativni, tj. filozofski duh sadržan u biti samog katoličanstva, koje poslije svoje unutrašnje vjerske stabilizacije, smirivanjem seobe naroda, nastoji vjeru približiti shvaćanju razuma. Drugim riječima, cijeli razvoj katoličanstva, gledajući ga iznutra, tumači Rački kao tendenciju i živo nastojanje velikih crkvenih umova da se ono što prihvaćanje i čvrstu vjeru pretpostavlja kao temelj i zakladu mogućnosti racionalnog raspravljanja uzdigne dotle da ga ratio razumije. Tako je Rački, poput mnogih ostalih moralno čvrstih Güntherovih učenika, nastojao pridonijeti svoj udio progresivnom jezgru teologije koje je nastojalo oživjeti spekulativni duh katoličke filozofije i približiti tu filozofiju i teologiju duhu epohe i težnjama svoga vremena.

Ali, očekivani administrativni udar rimske kurije nije izostao i spomenuti pokušaji doživjeli su slom na polovici 19. stoljeća, a Rački se nakon završetka doktorata iz teologije vraća kući i posvećuje nauci o povijesti, prepuštajući filozofiju i odgonetavanje velikih zagonetki svijeta većim narodima koji su riješili svoju povijesnu sudbinu i učvrstili temelje svoga nacionalnog opstanka. Tu urgentnost rješavanja domaćih narodnih pitanja Račkom nameću opasnosti da nas ne pretekne vrijeme i da hrvatski narod ne ostane nesproman za velike svjetske događaje u skoroj budućnosti. I tako taj naš izraziti spekulativni duh napušta filozofiju i, kako kaže sâm, »rješavanje obćenitih zagonetaka čovječijeg duha«, prepuštajući to rješavanje velikim narodima i preuzimajući na sebe organiziranje skrbi oko spoznaje vlastitoga naroda, zbog čega njegov znameniti pokušaj oživljavanja hrvatske filozofije na hrvatskom narodnom jeziku podsjeća na usamljeni vapaj u pustinji. No kolika je u tom šteta na planu osamostaljivanja spekulativnog duha u začahurenim i teologijsko-crkvenom stegom sputanim prilikama Hrvatske oko sredine 19. stoljeća, tolika je i korist, budući da se Rački, kao povjesničar i dvadesetogodišnji predsjednik Akademije, svim snagama svoga srca i uma angažirao na osvješćivanju nacionalne osobitosti hrvatskog naroda s ciljem da ga ta samospoznaja izbavi od opasnosti da postane plijenom većih i u nacionalnom smislu osvješćenijih i osamosta-

ljenijih evropskih nacija. »Kao predsjednik Akademije (1867. do 1887) Rački je dvadesetak godina animator, organizator i moderator znanstvenog istraživanja u nas. Pri tom je nužno postajao i teoretičar znanosti« (F. Zenko), te je, kao takav, vrlo dobro vidio da u tako važnim i vitalnim pitanjima buđenja nacionalne svijesti i osvješćivanja narodne »osebnosti« znanost u nijednoj od svojih disciplina ne može ostati po strani, nego, štoviše, može i mora odigrati jednu od najznačajnijih uloga! Tako Rački dolazi do teorije o »narodnoj znanosti«, čija je bivstvena okosnica ideja da cjelokupan organizirani znanstveni rad mora odgovarati vitalnim problemima naroda i njegovoj koristi. Usmjeravanje nauke u kolotečinu narodne koristi bio je krajnji cilj kome je bila subordinirana dvadesetogodišnja predsjednička uloga Račkoga u Akademiji i koji je on ustrajno programirao u svojim »besëdama«, održanim na svečanim godišnjim sjednicama ovog najvišeg znanstvenog zavoda u Hrvatskoj. Prosvjeđivanjem narod ostvaruje svoju samospoznaju i na temelju nje realizira svoje narodno biće i ćud kojima se formiraju bitna nacionalna obilježja kao što su: jezik, osjećaj i običaj, koji čine narodnu osobnost i njegovu diferencijalnu specificam u svjetskoj zajednici. Uloga nauke u tako koncipiranoj konstelaciji prosvjete sastoji se u spoznaji narodnog života u prošlosti i sadašnjosti i u »iznalazjenju zakona po kojima se neki narod razvija, uzroka i razloga zbog kojih je jačao ili propadao«, a nerijetko je određivala i »liek za bolest, okrepu za slabost« (F. Zenko). Sve to, konačno, omogućava narodu da se izgradnjom svoje vlastitosti ravnopravno integrira u cjelinu ljudskog roda, da pridonosi svoj udio jedinstvenoj svjetskoj kulturi i da sâm bezopasno za integritet svoje vlastitosti usvoji plodove duha ostalih naroda. I kako, konačno, Rački u svemu tome gleda na ćovjeka od znanosti pokazuju njegove riječi: »Gdje ćovjek nauke i knjige sa svojim narodom ne živi jednim životom, gdje mu umni rad nije u skladu stežnjama naroda, ili je onaj rad u nesuglasju s dieli: ondje ili je ona ućenost samo prividna ili stoji u službi sebićnosti.«

Vrijednost je toga prikaza o Raćkom, osim za našu povijest filozofije, i u tome što nam omogućava jezgrovit uvid u složenu situaciju u Hrvatskoj 19. stoljeća, toliko bogatog mnoštvom ćimbenika znaćajnih u izgradnji hrvatskoga nacionalnog bića, iz kojega će u skoroj budućnosti rezultirati sve ono bitno što će Hrvatsku određivati u budućnosti.

U prikazu logistike Trogirana Albina Naća Heda Festini nas uvodi u bogatu i raznovrsnu djelatnost jednoga drugog istaknutog Hrvata iz druge polovice 19. vijeka. Albino Nać rodio se u Trogiru godine 1866, a umro vrlo mlad god. 1901. u Tarantu, izazvavši svojim radovima pozornost i naklonost ondašnjih najeminentnijih predstavnika logike njegova smjera, kao što su bili: E. Schröder i G. Peano, koji je s našim Naćom putem korespodencije bio i u direktnom kontaktu. I toga našeg velikog sina, kao i mnoge ostale, pogodila je ona Njegoševa: »u naroda velikijeh geniju se gnijezdo vije«, te je i Trogiranić Nać sa svojih 19 godina krenuo u odisejadu koja ga je preko Beća, gdje je studirao filozofiju i matematiku, odvela u Italiju, gdje se do kraja kratkoga života isticao predavanjima na liceju u Velletri, na Università di Roma i na liceju u Tarantu, gdje je i umro. Za sve to vrijeme provedeno u tućini Nać nije zaboravljao i svoju hrvatsku domovinu i Dalmaciju, te je u Zadru objavio mnoge svoje radove i dugo bio redaktor zadarske kulturne revije na talijanskom jeziku »Rivista dalmatica« (»Dalmatinska revija«).

Nać se već kao gimnazijalac isticao izvanrednim smislom za korištenje algebarske simbolike u logici, i tome je kasnije u životu, uz bavljenje raznim dru-

gim disciplinama, npr., pedagogijom, patopsihologijom i poviješću filozofije, posvetio najviše svoga interesa. Matematička logika, kao primjena računa na logiku, imala je u Peanu, Lullusu, Brunu, engleskoj školi algebarske logike i Peirceu prethodnike, ali Nađ u algebrizaciji logike vidi parcijalnu fuziju računanja i logike kao temelj unapređivanja filozofije i sav svoj rad podređuje cilju da pokaže kako povezivanjem matematike i logike ne nastaje jaz između tzv. tradicionalne i moderne, tj. između aristotelovske i algebarske logike, nego upravo suprotno, kako je algebarska logika značajno unapređivanje tradicionalne aristotelovske logike. Heda Festini lijepo prikazuje Nađu kao kompletatora najznačajnijih sastavnica matematičke logike, koji je zajedno sa Schröderom i Peanom najviše pridonio upotpunjavanju logike klasa, ističući ga kao mislioca koji je na tom planu otišao i dalje od svojih velikih suvremenika, pa čak i kasnijeg Russella, izjednačivanjem »pojma i klase u smislu izomorfности logičkog i geometrijskog prostora« (H. Festini). Više Nađovih specijalnih rješenja, kao što su: formula za količinu tipova univerzalnih propozicija s pet i n klasa kao predikata i anticipacija četvrtog i petog pravila principa dualiteta, te Nađova sklonost koncepciji »otvorenih« jezika u njegovim sermonističkim preokupacijama i njegova velika bliskost s instrumentalističkom koncepcijom jezika, koja je jedina kadra da protumači transformaciju i razvoj jezika, te, konačno, njegova znanstveno-metodološka i filozofsko-metodološka istraživanja sve su to, prema mišljenju autorice ovoga prikaza, značajni doprinosi toga istaknutog Trogiranina filozofiji znanosti i novoracionalističkoj metodološkoj orijentaciji koji ga svrstavaju u red modernih mislilaca dvadesetog stoljeća.

U ostalim priložima Zlatko Posavac raspravlja o idealizmu i realizmu u estetici hrvatskoga književnog realizma, Marija Brida nas upoznaje s problemima djela Peripateticae disputationes Jurja Dubrovčanina, Tomislav Ladanpiše o Marulićevim sačuvanim djelima na latinskom i hrvatskom jeziku u obliku sažetka, a Ljerka Šifler-Premec o poetici našega renesansnog mislioca Petrića i problemu čudesnoga u njoj.

Zanimljivo je raspravljano Zlatko Posavca o sukobu u hrvatskoj estetici u drugoj polovici 19. stoljeća na relaciji idealizam-realizam, koji je u bitnom određivao naša književno-teorijska kretanja i dileme toga vremena, dok je, kako autor priloga ističe, relacija romantika-realizam bila tek usputna i uglavnom metodičke naravi. Da je uistinu bio posrijedi takav sukob, barem u fazi našega poodmaklog realizma osamdesetih godina, autor priloga potkrepljuje riječima i citatima iz ondašnjih naših književnih teoretika Marina Sabića i Emila Podolskog.

Uzroke tim dilemama u hrvatskoj realističkoj književnosti 80-ih godina 19. stoljeća autor priloga nalazi u domaćoj i svjetskoj estetičkoj i općoj kulturnoj tradiciji, u utjecajima katoličke ideologije, u starim utjecajima klasike, ali i u tadašnjoj društveno-političkoj situaciji (kurz. Z. K.), koja je i umjetnicima nalagala angažiranje za svoj narod i za svoju nacionalnu zajednicu, što se više-manje radikalno transformiralo u zajedničku težnju za socijalnom, nacionalnom i političkom pravdom, a to znači i umjetničkom slobodom. »[...] kako je u oba slučaja važan momenat bio angažiranje za vlastitu nacionalnu zajednicu, bio je podjednako potreban politički realizam i idealizam. A to se onda odrazilo i na umjetničkom i na estetičkom području. Idealizmom su, zapravo bile prožete obje struje — onim praktičkim: trajna je i tragična sudbina

mnogih istinskih angažiranih duhova u ovoj maloj nacionalnoj zajednici — idealistički učiniti više nego je realistički moguće da bi se realno uopće opstalo» (Z. Posavac). Drugim riječima, dileme u hrvatskoj realističkoj književnosti u posljednjim desetljećima 19. stoljeća proizlazile su, kao i političko-stranačke dileme i kontroverze, iz istoga dinamičnog društveno-političkog vrenja u kom se Hrvatska nalazila potkraj 19. stoljeća, tj. iz društvene hrvatske stvarnosti u kojoj je hrvatski narod odgonetavao perspektive svoje povijesne sudbine i pronalazio temelje svoje nacionalne budućnosti i opstanka.

Konačno, *Prilozi* nam donose u cijelosti govor prvoga profesora filozofije na obnovljenom Filozofskom fakultetu u Zagrebu Franje Markvića, koji je održao prigodom svoje instalacije za rektora Zagrebačkog sveučilišta za škol. god. 1881/82, u kojem govori o značajnom prilogu nekih naših filozofskih pređa evropskoj filozofiji. Naslov je toga govora »Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, a od tih filozofa Marković pažnju u tome govoru posvećuje Franji Petriću iz 16. stoljeća i Ruđeru Boškoviću iz 18. stoljeća, te u nas i u svijetu manje poznatim filozofima iz naših krajeva u tom razdoblju. U tom govoru Marković također Akademiji i Sveučilištu postavlja velik zadatak trajnijega nacionalnog interesa: da krenu pravcem istraživanja i oživljavanja naše filozofske baštine i da najzad posvoje ono što je naše i što se izgubilo i otuđilo od nas pod raznim otuđenim imenima diljem svijeta.

Upravo toga zadatka povijesno značajnoga za nas prihvatio se danas Odjel za povijest filozofije Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu i ostvaruje ga u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

Konačno, u odjeljku »bibliografije«, Stjepan Krasić, uz sažete biografske napomene, donosi popis djela dubrovačkog filozofa, polihistora i jednog od najplodnijih hrvatskih pisaca 16. stoljeća — Grgura Natalisa Budisaljčića, od kojih se najvećem broju izgubio trag, i Dubrovčanina Klementa Ranjine, poznatog filozofa, teologa, govornika i diplomata iz 16. stoljeća.

Zlata Knezović

RAFAEL BRČIĆ I MILE BOGOVAC: *Livanjski kraj u revolucionarnom radničkom pokretu i narodnooslobodilačkoj borbi, Livno 1978, 400 str.*

Oko sredine 1978. godine izašla je iz štampe knjiga mra Rafaela Brčića i Mile Bogovca: »Livanjski kraj u revolucionarnom radničkom pokretu i narodnooslobodilačkoj borbi«, koju je izdao Opštinski odbor Saveza udruženja boraca NOR-a Livno.

Knjiga ima 400 stranica i sadrži: Predgovor, osvrt na prošlost livanjskog kraja do 1918. godine, i tri dijela. Prvi dio ima naslov »Aktivnost KPJ i radnički pokret između dva rata«, drugi »NOP od okupacije do prvog oslobođenja Livna (april 1941 — avgust 1942), a treći »Snažni razvoj NOP-a i konačno oslo-